

Editörler
Özgür Önder
Fatih Kırışık

KAMU YÖNETİMİ
ve
SİYASET BİLİMİNDE
KARAR VERME

ORION

Kitaplar

-Kamu Yönetimi ve Siyaset Biliminde- KARAR VERME

Editörler: Özgür ÖNDER-Fatih KIRIŞIK

ORION
KITABEVİ

Kamu Yönetimi ve Siyaset Biliminde
KARAR VERME

Editörler: Özgür ÖNDER-Fatih KIRIŞIK

ORION KİTABEVİ -178

ISBN: 978-9944-769-78-5

© Orion Kitabevi, 2012

**Kamu Yönetimi ve Siyaset Biliminde
Karar Verme**

Editörler: Özgür ÖNDER-Fatih KIRIŞIK

Dizgi

Orion Kitabevi

Baskı

Salamat Basım Yayın Ambalaj Sanayi Ltd.Şti

Zübeyda Hanım Mah.Sebze Bahçeleri Cad.Arpacıoğlu İşhanı,

No:95/1 İskitler-Altındağ/ ANKARA

Tel:0312 34110 20

Orion Kitabevi

Selanik Cad. No:72 06640 Kızılay/ANKARA

Tel: 0 312 417 78 35

Faks: 0 312 425 06 82

www.orionkitabevi.com.tr - orion@orionkitabevi.com.tr

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ: Karar Verme: Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimindeki Anlamı/Önemi.....	1
---	---

BİRİNCİ BÖLÜM KAMU YÖNETİMİNDE KARAR VERME

1. Türk Kamu Bürokrasisinde Karar Verme.....	25
(Özcan SEZER)	
2. Bir Kamu Politikası Aktörü Olarak Bürokrasi: Türkiye Üzerine.....	51
Değerlendirmeler (Mehmet Zahid SOBACI)	
3. Bakanlık Örgütünde Karar Verme: Milli Eğitim Bakanlığı Örneği.....	71
(Aykut ACAR)	
4. Belediye Meclislerinde Karar Verme Sürecinin Temel Dinamikleri.....	119
(Erbay ARIKBOĞA)	
5. Belediye Bütçelerinde Karar Verme Süreci.....	143
(Ülkü ARIKBOĞA)	
6. Yönetimden Yönetişime Geçişte Bir Halk Katılımı Yolu Olarak Kent Konseyleri.....	169
(Hasan YAYLI)	
7. Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Sistemindeki Aktörlerin Politika Oluşturma ve Karar Verme Sürecindeki Rollerini.....	199
(Ekrem CANDAN)	
8. Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlarda Karar Verme Süreci ve BDDK Örneği.....	241
(Selami ER & Adem YEKELER)	
9. Türk Çevre Yönetiminde Karar Verme Süreci.....	271
(Yavuz BOZKURT)	

İKİNCİ BÖLÜM SİYASET ve YÖNETİM BİLİMİNDE KARAR VERME

10. Siyaset ve Yönetimin Bir Kesişim Alanı: Karar Vermede Aydın'ın Rolü.....	299
(Mehmet AKINCI)	
11. Karar Verme Sürecinde Etik.....	311
(Sevcan Güleç SOLAK & Hatice Özkan SANCAK)	

12. Kitle İletişim Araçlarının Karar Verme ve Kamuoyu Oluşumunda Etkisi	325
(Özlem KIRLI)	
13. Sivil Toplum Kuruluşları ve Karar Alma Sürecine Etkileri	351
(İsmail AKBAL & H. Alpay KARASOY)	
14. Siyasal Karar Verme Sürecinde Özneyi "Temsil" Eden Temel Aktör: Siyasi Parti.....	375
(Leyla KAHRAMAN)	
15. Küreselleşme ve Ulus-Devletin Dönüşümü: Karar Vermenin Yeni Anlamı	399
(İsmail BAŞARAN)	
16. Demokrasi Teorisi Çerçevesinde Katılım Perspektifinden Türkiye'de Yerelleşme Çabalarının Değerlendirilmesi	421
(Fikret ÇELİK & Sefa USTA)	
17. Yönetimden Yönetişime Geçişte Karar Verme Sürecinde Yaşanan Değişim.....	455
(M. Akif ÖZER)	
18. Örgütsel Karar Vermede Danışma(n)ın Rolü	485
(Nazım KARTAL)	
19. Kamu Kesiminde Karar Vermede Stratejik Planlamanın Rolü ve Önemi	509
(Eray ACAR)	
20. Kamu Ekonomisinde Bir Karar Verme Yöntemi Olarak Fayda-Maliyet Analizi.....	529
(İstiklal Yaşar VURAL & Sinan SARISOY)	
21. Avrupa Birliği'nde Karar Verme Mekanizmasının İşleyişi.....	557
(Yusuf SOYUPEK)	
KATKIDA BULUNANLAR.....	583

14- SİYASAL KARAR VERME SÜRECİNDE ÖZNEYİ "TEMSİL" EDEN TEMEL AKTÖR: SİYASİ PARTİ

Leyla KAHRAMAN*

ÖZET

Raymond Aron'a göre "siyasetin özü kararların toplum tarafından değil, toplum için alınmasıdır". Bu görüş siyasetle ilgilenmenin seçkin bir azınlığın işi/hakkı olduğu anlayışına dayanmaktadır. Kararlar halk tarafından seçilen azınlık yöneticiler tarafından alınmaktadır. Halk siyasal alana ancak çok sınırlı bir biçimde dahil olmaktadır. Yurttaşların tekil iradelerini biçimlendirip birleştirerek siyasal karar verme mekanizmalarına yansıtan örgütler olarak siyasi partiler siyasal alanın temel aktörleridir. Siyasi partilerin bireylerin iradelerini siyasal kararlara ne düzeyde yansıttığı, temsil işlevini ne düzeyde yerine getirdiği ve demokrasiye ne düzeyde katkıda bulunduğu ayrıntılı bir biçimde irdelenmesi gereken temel bir sorun alanıdır. Bireylerin iradeleri siyasal karar verme mekanizmalarına siyasi partiler aracılığıyla yansıtılmıyorsa, mevcut demokrasiler halkın iradesi olmaktan çok uzak demektir. O zaman ortaya; "Halkı kim yönetiyor?", "Kararları kim alıyor?", "Halk kimin için yönetiliyor?", "Kararlar kimin için alınıyor?" gibi, demokratik sistemler açısından cevaplanması gereken çok ciddi sorular çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Temsil, Siyasi Parti, Demokrasi, Siyasal Karar Verme Mekanizması

GİRİŞ

Siyasal bir toplumun üyesi olan birey bu toplumun bir yurttaşı olarak günlük yaşantıyı belirleyecek karar verme süreçlerinin içerisinde çeşitli yollarla ve çeşitli düzeylerde yer alır. Siyasal karar verme sürecine katılım, çağdaş ve demokratik bir toplumda yaşayan bir insan için zorunlu ve süreklilik taşıyan bir olgudur. Birey toplumsal yaşam içinde bulunmasının nedenini anladığı andan itibaren kendisini siyasal karar verme sorununun içinde bulmaktadır. Demokratik sistemlerde bireyler siyasal karar vermenin doğrudan ve dolaylı mekanizmaları (referandum, seçimler, vb.) ile etkinlik göstermekte ve siyasal alana dahil olabilmektedir.

* Yrd. Doç. Dr., Nevşehir Üniversitesi İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi, e-posta: lkahraman@nevsehir.edu.tr

Siyasi alanda insanlar, yalnızca soyut insanlar olarak değil, siyasete ilgi duyan ve siyasi tercihleri belli-yurttaşlar, yönetenler veya yönetilenler, siyasi müttefikler veya muhalifler, yani her şekilde siyasi kategoriler içinde yer alan- insanlar olarak karşı karşıya gelirler (Schmitt, 2006: 28). Çoğu yurttaş siyasete; seçimlerde bir partiyi ya da kişiyi seçerek ya da referandumlarda bir görüşe oy vererek katılmaktadır. Demokratik toplumsal hareketler genelde yurttaşların sınırlı bir biçimde yer aldığı siyasal katılım yolları olmaktadır.

Bireyin siyasal alanın doğrudan biçimlendiricisi ve belirleyicisi olması onun siyasal kararları doğrudan kendisinin almasını gerektirir ki, bu pratikte tam anlamıyla tüm halkı kapsayacak şekilde hiçbir zaman mümkün olmamıştır. Rızaya dayanan ya da dayanmayan sistemler içinde, belirli kişi ya da gruplar birey iradesine egemen olmuş, birey iradesini temsil etmiştir. Ama her şekilde siyasal alanın aktif eyleyeni olmaktan çıkmış olan birey sınırlı bir biçimde siyasal kararları etkileme hakkına sahip olmuştur. Örgütlü çıkar grupları olarak ortaya çıkan partiler, siyasal alana daha aktif katılma imkanı sunarak ve tekil iradelerin daha güçlü bir biçimde birleşmesini ve temsil edilmesini sağlayarak bireylerin hareket alanını genişletmeyi vaat etmiştir. Üyelerinin ve seçmenlerin istek ve beklentilerini siyasal alana taşıma ve siyasal karar verme mekanizmalarını etkileme ve tekil iradeleri daha güçlü bir biçimde temsil etme amacı taşıyan siyasi partilerin üstlendiği bu işlevleri yerine getirmesi, parti içinde yöneten-yönetilen ayrışması başladığı andan itibaren sekteye uğramaktadır. Siyasal alanın kısır döngüsü parti içinde de baş göstermeye başlamakta, kararlar doğrudan üyeler tarafından değil, belirli bir grup tarafından alarak uygulanmaktadır. Bireyin siyasal alandaki nesneleşme yazgısı parti içinde de devam etmekte, siyasal kararlar üzerinde belirleyicilik, dönüştürücülük işlevi sıradan bireyin asla sahip olamadığı etkinlik düzeyi olarak kalmaktadır.

Sınırlı/Ayncalıklı Bireylerin "Siyasal Alanımdan Halkın "Siyasal Alan"ına: "Halk"ın "Nesne"tikten "Özne"liğe Evrilme Süreci

İnsanların hayatlarını düzenleyen genel kuralları yapmak, korumak ve değiştirmek için gerçekleştirdikleri faaliyetler olarak tanımlanabilecek olan siyaset insanlık durumunun zorunlu bir boyutu olarak ortaya çıkmıştır (Heywood, 2011: 22). Siyasal süreç içerisinde toplumdan farklılaşmış bir siyasal gücün/erkin ortaya çıkmadığı, insanların siyasal alanda kararları doğrudan alarak kendi kendini yönettiği zaman dilimi çok sınırlı bir biçimde ancak toplumsal yaşamın ilk dönemleri için söz konusu olmuştur. Halkın iktidarı doğrudan kendisinin kullandığı doğrudan demokraside yurttaşlar aracısız bir biçimde önemli kararlar almakta, yasalar çıkarmakta ama bunun

uygulanmasını yöneticilere bırakmaktadır. Bireylerin siyasal alanın öznelere olarak karar verici konumunda olduğu doğrudan demokrasi deneyimi tarihsel süreç içinde çok sınırlı¹ uygulanabilen bir deneyim olmuştur (Çam, 2002: 399). Burada topluluk üyeleri siyasal nitelikte görülebilecek basit bazı işlevleri kendileri yerine getirmişlerdir. Zaman içerisinde toplumsal farklılaşma ve işbölümünün artışı siyasal işlevi yerine getirenlerin de bir şekilde toplumun dışında toplumdaki ayrı bir grup olarak ortaya çıkmalarına yol açmıştır. Artık en küçüğünden en büyüğüne, en ilkelinden en gelişmişine, en geçicisinden en kalıcısına kadar bütün sosyal topluluklarda bir yönetenler azınlığı ve bir yönetilenler çoğunluğu arasında temel bir ayrım doğmuştur. Adma ister din adamları, büyücüler, aile reisleri ister yaşlılar ya da yetenekliler densen bir kişi ya da grup ama kesinlikle her zaman bir azınlık iktidarı/yönetimi elinde bulundurmıştır (Duverger, 1994:7,8).

Toplumda meydana gelen yöneten-yönetilen ayrışması siyasal alanı bir kişi ya da grubun hakimiyet alanı haline getirirken, siyasal alanın kapılan halkın çoğunluğuna kapatılmış, halk siyasal alanda bir nesne konumuna indirgenmiştir. Siyasal alanın doğrudan öznelere olmaktan çıkıp yönetilen konumuna geçen bireyler, siyasi karar verme yetkilerini çok sınırlı örnekler dışında azınlık bir yöneticiler grubuna ya da kişiye devretmişlerdir. Genel anlamda yöneten-yönetilen ayrışmasının oluşması siyasal işlevin gittikçe daha çok kurumsallaşmasına ve devlet-toplum ikiliğinin oluşumuna da zemin oluşturmuştur (Duman, 2011, 74, 88). Devlet toplumdaki soyutlanmış, toplum belirlenen niteliğiyle siyasal kararların üzerinde uygulandığı nesnelere olarak siyasal sistemdeki ikincil konumunu korumuştur.

Siyasal alan yüzyıllarca ayrıcalıklı bir kişi ya da grubun tekelinde olmuş, siyasal alana girmek çeşitli niteliklere sahip olmayı gerektirmiştir. İdealize edilen Antik Yunan polislerinde siyaset ilk kez "yurttaş" olarak adlandırılan bireye ait özel bir faaliyet olmuştur. Ne var ki yurttaşlık özgür ve yetişkin erkeklere özgü bir statü niteliği taşımıştır (Minogue, 2002: 14, 15). Burada özgürlük-asla yurttaş sayılmayan-yabancılardan, kadınların ve kölelerin aksine başma buyrukluğa, çalışıp çalışmama özgürlüğüne,- özellikle bir başkası için çalışmak zorunda olmamaya yani efendisizliğe işaret etmektedir. Ayrıca Atinalı bir anne babanın oğlu olmak koşulu yurttaşlığa kalıtsal bir nitelik de kazandırmıştır. Yurttaşlık ile mülkiyet arasında doğrudan bir bağ bulunmaktadır (Ağaoğulları vd, 2011: 42, 43). Mülk sahibi olmak kişinin kendi yaşam

¹ Doğrudan demokrasi eski Yunan polislerinde uygulanmış olmakla birlikte; yurttaş tanımı içerisinde halkın çoğunluğunun girmediği (kadınlar, köleler ve yabancılar), asli kararları etkileyenlerin belirli kişi ya da kişilerin olduğu göz önünde bulundurulursa bu düzenin demokratiklik düzeyi büyük ölçüde sınırlanmış olduğu görülmektedir.

ŞiŞ Siyasal Karar Verme Sürecinde Siyasal Partiler

zoranlıklarına hükmediyor olması ve bu nedenle de potansiyel olarak özgür, kendi yaşamını aşarak herkese ortak olan dünyaya girmek için polise ve dolayısıyla siyasal alana ilişkin karar alabilmek için özgür biri olması demektir (Arendt, 2000: 111, 112). Poliste sadece yurttaş sayılan sınırlı bir azınlığa tanınan siyasal hakların niteliği ve düzeyini de sahip olunan servet belirlemektedir. Atina demos'unu büyük bir -köle, yabancı ve kadm- nüfusun dışlandığı azınlık bir elit oluşturmuştur.

Atina demokrasisi temsili değil doğrudan olarak nitelendirilmektedir². Antik Yunan demokrasisi çoğunluğun siyasal alandan soyutlandığı eşitsizlikler üzerine kurulu bir azınlık demokrasisi olarak nitelendirilebilir. Aristoteles de Atina'da seçimlerin; bilinçli bir tercihin, tüm halkın yerine "en iyiler"i'nin yani aristoi'nin seçilmesinin ifadesi olduğu için demokratik değil aristokratik olduğunu belirtmiştir (Finley, 2003: 30).

Siyasal alana girmek yaranda "oy kullanmak" da herkese taranan bir hak olmaktan çok uzak olmuştur. Oy verme hakkı ile ilgili sınırlılıklar demokrasi'nin gelişme süreci içinde; mülkiyet, vergi mükellefi olmak, yaş, eğitim, cinsiyet vb. ölçütler oy verme hakkı ile ilgili sınırlılıkları belirlemişlerdir. John Stuart Mili de oy verme hakkının çok önemli olduğunu ve büyük bir sorumluluk gerektirdiğini belirtmiştir. Buna göre oy verecek kişilerin sözü edilen sorumluluğu taşımaya yeterli olduklarını kanıtlamaları gerektiğini savunan Mili bu yaklaşımı ile oy verme hakkına getirilecek sınırlılıkları temellendirmiş olmaktadır. Egemen liberal söylemin kendi değer ve öncülleri ile tutarlı bir biçimde "çoğunluk tiranlığı"ra önleyecek önlemlerin başında "oy verme hakkının kısıtlılığı" gelmektedir. Oy verme hakkına sahip olabilmek için; belli büyüklükte taşınmaz mülkiyetine sahip olmak ya da belli miktarda ver-

² Atina demokrasisi iki açıdan temsili değil doğrudandı; egemen Meclis'e katılım her yurttaşın hakkıydı ve birkaç katip ile kaçınılmaz olarak kimi kayıtları, antlaşma ve yasaların kopyaları, borcunu zamanında ödemeyen vergi mükelleflerinin listeleri, vb. tutan, devletin sahip olduğu köleler dışında bir bürokrasi ya da memuriyet yoktu. Bu nedenle yönetim tam anlamıyla "halk tarafından" gerçekleştirilmekteydi. Yönetimsel aktivitenin tüm derecelerinde son karar yetkisine sahip olan Meclis, oturumlara herhangi bir gün katılabilecek olan 18 yaşın üzerinde binlerce yurttaşın oluşan kitlesel bir açık hava toplantısıydı. Meclis yılda en az kır kere olmak üzere sıklıkla toplanmaktaydı. Genellikle gün içinde tartışılan konuyla ilgili karar günün sonunda verilir ve bu tartışmalara o sırada orada bulunan herkes kürsüye çıkıp söz alarak katılabilirdi. "Isegoria", yani herkesin sahip olduğu Meclis'te söz alma hakkı çoğu kez Yunanlı yazarlarca demokrasiyle eşanlamlı olarak kullanılmıştır. Kararlar mevcut olanların basit çoğunluğunun oyuna göre almıyordu (Finley, 2003: 22, 23). Yönetimin idari kısmı çok sayıda yıllık makam ve on generalden oluşan bir kurul ile sadece yabancı devletlerdeki elçilikler olarak görev yapan bazı küçük komiteler hariç, hepsi de kurayla seçilmiş ve görev süreleri 1 ya da 1 yılla sınırlandırılmış beş yüz kişilik bir Konsey'e bölünmüştü. Kurayla seçim ve memuriyet için ücret ödenmesi sistemin anahtar unsurlarındandır (Finley, 2003: 30).

gi ödemiş olmak gibi özelliklere sahip olmak gerektiği savunulmuş ve uygulanmıştır (Şayian, 1998:44, 45).

Toplumsal gelişme süreci içerisinde seçim ve temsil ilkesinin geçerlilik taşıdığı aşamaya gelinmiş olmasına rağmen oy verme hakkının kısıtlı olması siyasal alanı ayrıcalıklıların alan haline dönüştürmüştür. Siyasal alana egemen olan azınlık halk adma kararları alma ve uygulama yetkisini kendinde görmüştür. Yönetenler ise "sınırlı oy" ilkesi sonucunda halkın değil ayrıcalıklıların temsilcisi olma niteliğini taşımışlardır. Bu kısıtlılık bir taraftan sınıfsal tabana oturmakta (mülkiyete ve ödenen verginin miktarma bağlı olan ölçütlerin geçerli olması) diğer taraftan da kadınların -yetişkin nüfusun yansı-siyasal alanın dışına itilmiş durumdadır (Şayian, 1998: 46). Siyasal alana dahil edilmeyen halk çoğunluğu bu süreçte karar verme mekanizmasının tamamen dışında kalan edilgen bir nesneden öte bir anlam taşımamıştır. Bu sınırlar, siyasal alan ve siyasal karar verme mekanizmalarını sınırlı bir azınlığın iradesine tabi kılmasıyla demokrasinin özsel temelinden yoksun kalmama neden olmuştur. Siyasal alanın mevcut durumu bu haliyle, Lincoln'un (Akt:Heywood, 2011:102) "Halkın halk tarafından, halk için yönetimi" olarak tanımladığı demokrasiyle örtüşmekten uzak kalmıştır.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişmiş/sanayileşmiş toplumlarda oy verme hak ve özgürlüğü için gerçekleştirilen mücadelelerle belirgin bir siyasal olgu ortaya çıkmıştır. Sanayileşen/gelişen toplumlarda siyasal yaşama biçim ve içerik veren oy verme hakkının genişletilmesi mücadelesinin itici gücü büyük ölçüde emekçi örgütler olmuştur (Şayian, 1998: 50). 200 yıl önce-sinde oy hakkının çok ciddi bir biçimde sınırlandırıldığı ingiliz siyasal yaşamı birçok açıdan dikkat çekici gelişmelere sahne olmuştur. Seçim ve temsil ilkesinin işlerlik kazanması, siyasal gücü kullanma açısından parlamentonun en etkin kurum konumuna gelmesi, seçim ve temsil ilkesinin işlerliğini sağlayacak siyasi partilerin ortaya çıkışı, başbakanlık kurumu ve parlamento önünde sorumlu yürütme organı gibi oluşumlar ingiltere'de gerçekleşmiştir. Diğer ülkelere de örnek oluşturan "ingiliz demokrasisi" 19. yüzyıl içinde işçi ve emekçilerin örgütlü hak ve mücadeleleri sonucunda³ biçimlenmiş ve dönüşmüş, İngiltere'de 1884 yılında tüm yetişkin erkek nüfus seçme ve seçilme hakkına sahip olmuştur (Şayian, 1998: 51, 52).

"Genel oy" ilkesinin kurumsallaşması ve siyasi partilerin siyasal alanda aktörler olarak etkin roller üstlenmesi bireylerin siyasal alandaki konumları ve siyasal katılım yolları üzerinde ciddi dönüşümlere yol açmıştır.

³ Örneğin bir işçi örgütlenmesi olan "Chartist Hareket", 1842 yılında genel oy hakkı talebi ile genel grev uygulamasına girişmiştir(Şaylan, 1998: 51).

Doğrudan Katılımdan Temsili Boyuta: Bireyi Siyasal Alanda Temsil Eden Temel Aktör Olarak Siyasi Parti

Seçkin/ayrıcalıklı azınlıkların siyasal alanından çoğunluğun/halkın siyasal alanına geçiş demokratik ilkelerin hayata geçişiyle mümkün olmaya başlamıştır. Doğrudan katılım çoğu kez örnek gösterilen Atina demokrasisinde bile gerçekleşmemiş, poliste derin eşitsizliklerin ve sınırlı azınlığın iktidarının bir göstergesi olmuştur. Ayrıca temsili demokrasi halkın kendi kendini yönetmek için birarada toplanarak karar vermesinin pratikte çok zor olması ve egemenliğini ve karar verme hakkını temsilciler aracılığıyla kullanmak hakkına sahip olması gerektiği düşüncesinden hareketle zorunlu görülmüştür. Bu nedenle halk iradesi ancak temsili bir şekilde siyasal alanda karşılığını bulabilecektir. Bu bağlamda modern anlamda yurttaşların siyasal temsili, günümüzdeki anlamı ile eşit, özgür ve genel oy hakkının benimsenmesi ve siyasi partilerin gelişmesi ile mümkün olmuştur. Bununla birlikte Montesquieu temsili demokrasiyi akılcı bir temele dayandırarak savunmuştur. Halk karar verme hakkına sahiptir. Fakat kararları almak için gerekli siyasal kültür ve zamana sahip olmadığından bilgelikleriyle kendini kabul ettirmiş kişileri seçerek egemenlik hakkını kullanmakla yetinmeli, kararların alınmasına doğrudan katılmamalıdır (akt.Çam, 2002: 400). Bu yaklaşım sıradan insanın siyasal alandan dışlanmasını savunan elitist bir temsili demokrasi anlayışını beslemiştir.

Temsili demokrasinin kurumsal çerçevesinin belli başlı unsurları; seçim ve temsil ilkesinin işlerliği, düzenli olarak yapılan seçimler, siyasi partiler, propaganda ve yarışma oluşturmaktadır (Şayian, 1998: 61, 62). Örgütlenmiş siyasi partilerin bugünkü işleyiş biçimiyle ortaya çıkışı oldukça yenidir. Demokratik sistemin öncüsü olan Anglo-Sakson ülkelerinde bile gerçek anlamda siyasi partiler ancak 19. yüzyılın ortalarında kurulmuştur. Yönetilenleri ve onların oyuna sunulan adayları kapsayan toplumdaki değişik ve çok sayıdaki bireysel/farklılaşan düşünceleri birkaç temel görüş durumuna getirerek kamuoyunu oluşturan siyasi partiler, demokrasiye temel bir organizasyon kazandırarak gelişimine katkıda bulunmuşlardır (Duverger, 1994:16).

Siyasi partiler örgütlü topluluklar olarak bireyleri siyasal iktidarda temsil etme amacını taşımaktadır. Toplumda var olan grupları, ideolojileri ve farklı çıkarları temel alarak örgütlenmektedirler. Siyasi partilerin çıkarlarını maksimize etme yarışı siyasal alanda iktidar için gerçekleşmektedir. Bu yarışmanın amacı iktidarı ele geçirip kamusal kararlar ile grupsal çıkarları olabilecek maksimum düzeyde gerçekleştirmektir (Şayian, 1998: 88).

Siyasal partiler seçmenlerinin ve üyelerinin desteğiyle siyasal alanda karar verme mekanizmasını etkileyen temel aktörlerden biri olmuştur. Seçimleri kazanarak iktidara gelebilmek için halkın desteğine ihtiyaç duyan siyasi partiler, tekil iradelerin önem kazanarak ulusal düzeyde belirleyici olmasını sağlama aracı olması açısından demokratik bir nitelik taşımaktadır. Bireylerin siyasal alanda iradelerini ortaya koymaları, karar verme mekanizmasını etkileme süreçleri açısından artık siyasi partiler çok önemli bir işlev üstlenmişlerdir.

Siyasi Partilerin Tarihsel Evrimi ve Temel Siyasi Parti Sistemleri

Modern anlamda partilerin ortaya çıkışı çok eski olmayıp 19.yüzyılda gerçekleşmiştir. Başlangıçta parlamento içi grup veya hizip durumunda olan oluşumların siyasi parti haline dönüştüren en önemli etkenler zamanla temsili sistemin ve "seçme hakkının genişlemesi" olmuştur (Erdoğan, 2001: 249). 17. ve 18. yüzyıllarda temsili sistemin kurumsallaşma sürecinin başlaması, parlamentoların zamanla hükümdarın yetkilerinden pay koparmaya başlaması bir süre sonra parlamentolara karşı sorumlu hükümet anlayışı ve mekanizmasını doğurmuştur.⁴ Parlamento üyelerinin çok dar, sınırlı bir seçmen grubu tarafından seçilmelerine rağmen, kral tarafından atanan bakanların parlamentoya karşı sorumlu olmaları, parlamenter anlayışın ortaya çıkışı siyasi partilerin de ortaya çıkması ve gelişmesine zemin hazırlamıştır (Teziç, 1976:13).

Tarihsel gelişim süreci içinde partiler, resmi seçimleri kazanma ve devlet siyasasını etkileme konusunda umutlu ve tamamen olgunlaşmış parlamenter örgütler haline gelmişlerdir. Bütün siyasi partiler, dayandıkları grupların veya sınıfların özlemlerini dile getirmek, bunların çıkarlarını gerçekleştirmek amacıyla kendiliklerinden oluşmuşlardır. Siyasi partiler belli grupların ve sınıfların sözcülüğünü üstlenerek onların çıkarlarını gerçekleştirmek için örgütlenmişlerdir. Her ülkenin toplumsal yapısı ve içinde bulunduğu koşula göre, ekonomik gelişme, etnik ve dinsel bölünmeler, ideolojik uyumsuzluklar, sosyal tabaka ve sınıflar arası çatışmalar, partilerin doğuşunda büyük rol oynamışlardır (Teziç, 1976: 12-13). 20. yüzyılın başından itibaren partiler ve parti sistemleri artık toplumu önemli ölçüde etkileyen toplumsal ve diğer bölünmelerin politik bildirileri haline gelmiştir. Sonuçta ortaya çıkan parti biçimleri çok çeşitlenmiştir (Heywood, 2011: 320- 321).

⁴ Modern siyasi partilerin öncülüğünü, 17. yüzyılda İngiliz Parlamentosunda oluşan "Tory"ler ve "Whig"ler'den oluşan iki büyük gruplaşma yapmıştır. Tory'ler sonraları Muhafazakar Partiyi oluşturacak olan, krala ve kiliseye bağlı olanların oluşturduğu bir gruptu. VWhig'ler, Liberal partiye dönüşmüş, 20.yüzyılın başında liberal partinin yerini de İşçi Partisi almıştır (Erdoğan, 2001: 249).

Siyasi partiler sadece diktatörlükle ya da militarizmle baskı altında tutulan bölgeler hariç çoğu ülkede ve çoğu politik sistemde mevcuttur. Partiler otoriter ya da demokratik olabilirler; iktidarı seçimler ve devrim yoluyla ele geçirme arayışı içinde olabilirler; sol, sağ ya da merkez ideolojileri savunuyor hatta hepsini aynı anda birleştiriyor olabilirler.⁵Siyasi partilerin gelişimi ve bir parti sisteminin hayata geçirilmesi siyasal anlamda modernleşmenin ve demokratikleşmenin bir işareti sayılmaktadır. 1950'lerin sonlarında artık dünyadaki devletlerin % 80'inden fazlası siyasi partiler tarafından yönetilmekteydi. 1960'lar ve 1970'lerin başlarına doğru militarizmin yayılmasıyla siyasi partilerde gerileme yaşanmışsa da 1980'li ve 1990'lı yıllarda demokratikleşmenin artması partilerin yemden önem kazanmasını sağlamıştır. Eski komünist devletlerdeki tek partili yönetimler de rekabetçi parti sistemleriyle yer değiştirmiştir (Heyvwood, 2011: 320).

Siyasi partiler modern politikanın temel organize edici ilkeleridir. İster demokrasinin temel aracı isterse baskı ve zulmün kaynağı olsun, siyasi partiler devlet ve sivil toplum; hükümet kurumları ve toplum içindeki gruplar ve çıkarlar arasındaki hayati bir bağ niteliğindedir (Heyvwood, 2011: 319). Siyasi partilerin yarışı hem farklı fikirlerin ifadesini hem de siyasal iktidarın belirlenmesini sağlayarak siyasal sistem açısından çok temel işlevleri yerine getirmektedir.

Siyasi Partilerin Çeşitli Açılardan Sınıflandırılması

Siyasal sistemler, parti sistemlerinin özelliklerine göre, çok farklı biçimlere bürünebilirler. Kimi siyasal sistemler yasal olarak veya uygulamada tek partiye izin vermekte kimileri birçok partiye izin vermekte ama hepsini sürekli olarak egemen olan tek bir partinin gölgesi altında tutmaktadır. Kimileri üçüncü partilere yer açan veya açmayan bir ikili parti sistemine, kimileri de boyutları, etkileri, vb. sonsuz bir çeşitliliğe bürünebilecek çok sayıda partiye olanak sağlayabilirler. Kimi siyasal sistemler; parti kurulması, işleyişi, mali kaynakları ve örgütlenme biçimini sıkı kurallara bağlama açısından farklılaşabilirler. Kimileri ise farklı/belirli ideolojiye bağlı partileri yasaklayabilirler ya da geniş bir siyasal ideoloji yelpazesi kabul edebilirler (Eroğul, 2002: 174-

⁵ Sağ-sol siyasi ayrımı politikacıların, partilerin ve hareketlerin içinde buldukları ideolojik konumları özetleyen politik fikirleri ve inançları tanımlamanın kısa bir yoludur. Temelleri Fransız Devrimi'ne ve 1789'da yapılan ilk Fransız Estates General toplantısındaki grupların uyarladıkları pozisyonlara dek uzanmaktadır. Dar bir biçimde "sağ"ve "sol"un ekonomiye ve devletin oynadığı role karşı farklı tutumları içerdiği söylenebilir. Sol-kanat görüşler; müdahaleyi ve kolektivizmi desteklerken sağ-kanat görüşler piyasaya ve bireyselliğe önem vermektedir. Daha geniş bir perspektifte bu ayrışmanın daha derin ideolojik ve değer farklılıklarını yansıttığı savunulur (Heyvwood, 2011: 324).

175). Eğer siyasi sistem çok partili bir düzene dayanıyorsa çoğulculuğa eğilim göstermesi doğaldır. Egemen siyasal ideoloji siyasal sistemin değerlerini belirler/yansıtır.

Siyasal sistemin niteliği siyasal partileri ve işlevlerini etkileyen çok önemli unsurlardandır. Liberal rejimlerde seçimler özgür ve dürüsttür, yan-liberal rejimlerde güdümlü seçim sisteminin işlediği görülür, totaliter rejimlerdeyse seçim ya hiç yapılmaz ya da plebisit biçiminde göstermelik seçimler yapılır (Duverger, 1994:58).

Siyasi partiler kendi içinde taşıdığı özelliklere göre; genel olarak 4 ana başlık altında sınıflandırılabilir. İdeolojik bağımlılığın ve disiplinin ön planda olduğu çekirdek /kadro partilerine karşılık geniş bir seçmen kitlesi oluşturmayı amaçlayan kitle partileri. Kamuoyunu biçimlendirmekten ziyade onu yansıtmaya çalışan ilkelerden çok pragmatizme önem veren temsilci partiler ile yığınların kaygılarına cevap vermektense onları eğitmeyi, hareketlendirmeyi ve teşvik etmeyi tercih eden birleştirici partiler. Mevcut sisteme bağlı anayasal partiler ile mevcut sisteme ya da anayasaya karşıt devrimci/sistem karşıtı partiler. İdeolojik olarak (ilerlemeci, sosyalist ve komünist partiler) sol kanat partiler ile (özellikle muhafazakar ve faşist partiler) sağ kanat partiler (Heywood, 2011: 322, 323, 324, 325).

Demokratik rejimlerin çözümlenmesinde siyasal partilerin sayısı ve örgütlenişi de yönetenlerin seçilmesini büyük ölçüde etkiler. Bu etki hükümet organlarının içyapısında daha çok hissedilir. Partilerin sadece seçmenleri ve adayları kapsamakla kalmayıp milletvekilleri ve bakanları da içine aldığı düşünülürse bu etki çok daha açık bir biçimde anlaşılır. Partilerin sayısı ile yönetenlerin yapısı arasındaki ilişkiler açısından; tek partili, iki partili ve çok partili olmak üzere ana hatlarıyla üç çeşit siyasal rejimden bahsedilebilir (Duverger, 1994: 35):

Tek Partili Sistemler: Tek partili rejimler 20. yüzyılın hükümet alanında ki büyük yeniliğidir. Tek parti devletin içinde resmi bir rol oynar. Herkesin giremediği partiye giriş sadece belli seçkinler topluluğuna verilen bir onurdur. Tek parti rejimi tam anlamıyla güçlerin bir merkezde toplanmasına yol açar. Anayasa güçler ayrılığın öngörmüş olsa bile gerçek iktidar bütün biçimleriyle parti yöneticilerinin elindedir; bakanlar, milletvekilleri, yöneticiler ancak parti sayesinde var olmuşlardır ve parti direktiflerine göre hareket ederler (Duverger, 1994: 36). SSCB örneği

İki Partili Siyasal Sistemler: Eki partili sistemin temel özelliği, belirli bir ülkede var olan partiler arasında, iki büyük partinin siyasal hayata egemen ol-

Şiş Siyasal Karar Verme Sürecinde Siyasal Partiler

maşdır. ABD'de Demokratlar ve Cumhuriyetçiler, İngiltere'de Muhafazakar Parti ve İşçi Partisi örnekleri verilebilir (Teziç, 1976:108). Bu sistemde seçmenin verdiği oy, soyut bir tercihi değil yönetime ilişkin iradelerin temsilini sağlamaktadır. Parlamento düzeyinde iradelerin temsil edilmesi ancak disiplinli iki partinin yanıştığı bir siyasal rejimde mümkündür (Çam, 2002:401).

Çok Partili Siyasal Sistemler: Çok partili sistemlerde siyasal hayatta ikiden çok parti etkindir. Duverger bunlardan hiçbirinin iktidarı tek başına kullanabilecek çoğunluğu elde edemeyeceğini savunmuş olsa da günümüzde tek parti iktidarlarına da rastlanmaktadır. Birçok partiden oluşan kısa ömürlü koalisyonlara başvurma zorunluluğu, parlamenter rejimlerde sık sık hükümetlerin devrilmesine yol açar. Ayrıca hükümet rakip birçok partiden oluştuğu için varılan görüş birliği kalıcı ve dayanıklı değildir, tutarlı ve kesin bir program uygulamak çok zorlaşır. Bu nedenle genellikle bir sonraki hükümet bunalımına kadar "günlük işlerin görülmesi" ile yetinilir (Duverger, 1994: 37). Fransa, İtalya, Belçika, Türkiye örnekleri. Çok partili siyasal temsilde seçmen, partisine iktidan ele alıp programı uygulayıp uygulayamayacağını göz önünde tutmadan soyut fikirlere göre oy verir. Siyasal sistemde ikiden fazla parti var olduğunda veya partiler çok çeşitli ve disiplinsiz iseler parlamento ancak fikirleri temsil edebilir (Çam, 2002: 401).

Bir ülkede iki partili sistemin ya da çok partili sistemin varlığı araştırılırken tarihsel (İngiltere'de "liberaller" ve "muhafazakarlar") ve sosyopsikolojik unsurların taşıdığı önem dikkat çekecektir. Fakat öncelikle seçim sisteminin önemi görülecektir, iki partili sistem "tek tur"lu çoğunluk sisteminin sonucudur. Oysa nispi temsil ya da "iki tur"lu oylama çok parti sisteminin meydana çıkmasına yol açar. Basit çoğunluk sistemi iki partili rejime yol açar. Dar bölge sisteminde seçmen tercihleri genelde iyi örgütlenmiş büyük partilere yönelmektedir. Fakat nispi temsil ile iki turlu sistem, bütün düşünce aynlıklarına temsil şansı tanıyarak partilerin parçalanması ya da hiç değilse var olan partilerin yaşamasına, küçük partilerin de parlamentoya girebilmesine olanak sağlar (Duverger, 1994: 37-38).

Partilerin örgütlenmesi ve yapısı, toplum içinde gücün geniş anlamda yayılmasını önemli düzeyde etkiler. Parti demokrasisi, parti içinde gücün yaygın olarak dağılması veya gücün partinin seçilmiş ve halka karşı sorumlu üyelerinin elinde toplanması ve kullanılmasıyla geliştirilebilir. Oligarşik eğilimler örgütün kaçınılmaz bir sonucu olabilir ya da parti bütünlüğü veya seçimlerde güvenilir olarak değerlendirilmeye duyulan ihtiyaçtan dolayı ortaya çıkabilir (Heywood, 2011: 343).

Partilerin iç örgütlenişine göre birçok ayrımın yapılabileceğini belirten Duverger (1994: 38) özellikle kaü/ esnek partiler ve demokratik/otoriter partiler aynı üzerinde durmuştur. Kaü partiler; üyeleri ve özellikle parlamentodaki milletvekilleri ile hükümetteki bakanları üzerinde sıkı bir disiplin kuran partilerdir. Kati partilerin üyeleri, milletvekilleri ve bakanları yasal olarak değilse bile fiilen partinin vekilleridir ve mecliste -özellikle oylamalarda grup kararlarına kesinlikle uyulur- partilerinin kararlarını uygularlar. Çağdaş İngiliz partileri ve Fransa'da Dördüncü Cumhuriyet dönemindeki partiler kati partilerin en somut örnekleridir. Esnek partiler ise; üyelerine ve özellikle milletvekillerine büyük ölçüde bağımsızlık tanıyan partilerdir. Esnek partilerde bireyler, kişiliklerinden ve özgürlüklerinden taviz vermeden sadece genel düşünce yakınlıkları nedeniyle bir araya gelirler; Bakanlar Kurulu'nda olduğu gibi parlamentoda da, oylamalarda grup kararlarına bağlı kalmadan sadece kendi iradelerine dayanarak karar verirler. Fransa'da III. Cumhuriyet dönemi partileri ve özellikle radikal parti esnek partilere örnek verilebilir (Duverger, 1994: 37-38, 39).

İki partili bir rejimde katılık hükümetin iç dayanışmasını arttırır ve güçlerin bir merkezde toplanmasını destekler. Parti siyasal otoritenin gerçek merkezi haline gelir. Bu rejimin tek parti rejiminden ayrıldığı tek nokta özgür bir muhalefetin varlığıdır. Bu özgür muhalefet de yine kati parti biçiminde örgütlenmiştir. İki partili sistemde hükümete güç veren bu katılık çok partili sistemlerde güçsüzlük değilse bile zayıflık kaynağı durumuna gelmektedir (Duverger, 1994: 39). Partilerin sayısı çok olduğunda uzlaşma zemini daralabilmektedir. Koalisyon hükümetleri çok partili sistemlerde rastlanan bir durum olmakla birlikte günümüzde tek parti iktidarları da sık rastlanan bir olgu haline gelmiştir. Tek parti iktidarının da koalisyon hükümetlerinin de başarısı toplumsal mutabakatın oluşumuna zemin oluşturacak uzlaşma kültürünün hakim olmasına bağlıdır.

Partiler içyapılarına göre demokratik ya da otoriter olarak sınıflandırılabilir. Parti yöneticilerinin üyelerinin tümü tarafından serbestçe ve gizli oylama yöntemiyle seçilmesi, parti programı ve taktiğinin genel kurulca benimsenmesi ve bu kurulda delegelerin parti üyelerini gerçek bir biçimde temsil etmesi, çeşitli eğilimlerin parti içinde bir arada bulunabilmesi ve çoğunluğu sağlayabilmek için bu eğilimlerin dürüstçe tartışılması demokratik partinin göstergesidir. Eğer parti ileri gelenlerini merkez örgütü seçiyorsa ve merkez örgütü yerel örgütlere atama yapıyorsa, parti programı ve taktiği sadece sınırlı bir azınlık olarak parti yöneticileri tarafından belirleniyorsa, genel görüş oranla ayrıntı niteliğindeki görüş ayrılıkları ve düşünce farklılıkları kesin-

ŞiŞ Siyasal Karar Verme Sürecinde Siyasal Partiler

likle reddediliyorsa, farklı sesler partiden uzaklaştırılıyorsa bu parti otoriter bir partidir (Duverger, 1994: 40).

Günümüzde partilerin otoriter bir iç örgütlenmeye yönelmeleri kişi özgürlükleri ve temsil işlevi için öldürücü bir darbenin ilk belirtileridir. Yönetenlerin yetkilerinin sınırlandırılması sorununun günümüzde bu denli önem kazanmasının en temel nedeni budur (Duverger, 1994: 41). Parti diktatörlüklerini önlemenin tek yolu parti içi örgütlenmeye demokratik ilkelerin hakim olması ve üyelerin iradelerinin parti yönetiminde etkileyici ve belirleyici olmasıdır.

18. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan temsili demokrasinin üç modeline göre de siyasi partilerin işlevleri ve rolleri farklılaşmıştır. Bunlardan biri, özellikle İngiltere'de ortaya çıkıp gelişen, parlamenter sistem diğeri de Amerika'da ortaya çıkan başkanlık sistemi ve bu iki sistemin eklemlenmesiyle ortaya çıkan yan-başkanlık sistemidir (Şayian, 1998:34).

Parlamenter Sistem: Parlamenter demokrasilerde genel seçimlerin temel işlevi; siyasal partilerin hükümete/iktidara gelmelerini ve hükümetten/iktidardan gitmelerini sağlamaktır. Yani siyasi iktidarın/hükümetin belirlenmiş kurallara uygun, banşçıl bir biçimde el değiştirmesini sağlamaktır. Siyasi partiler yoluyla siyaset yapmak, siyasal katılımın çok çeşitli ve örgütlü biçimlerinden biridir. Temsili demokrasinin temel dayanağı olan parlamenter meşruiyet/yasamanın üstünlüğü ilkesi ile yasama yetkisi seçilmiş meclisin ve meclis çoğunluğuna sahip siyasal partinin elindedir. Parlamenter siyasal sistemlerde çoğunluk partisi yasama yetkilerini elde etmekte ve seçim dönemi için seçmenlerden aldığı vekaletle hareket etmektedir. Parlamentolarda siyasal partiler yasama ve yürütme yetkilerini çeşitli mekanizmalar aracılığıyla kullanmakta, çoğunluk partisi hükümeti kurma ve sürdürme faaliyetlerini kendi tercihleri doğrultusunda gerçekleştirmektedir. Seçimle gelmiş yasama Meclisi'nin yetkileri milli iradenin temsilcisi ve vekili olmasından kaynaklanmaktadır. Bakanlar Kurulu genelde Meclis çoğunluğuna dayanan ve seçmenlerin vekaletini taşıyan bir "Parti-hükümeti" iktidar olmaktadır. Yürütme, kendi meclis çoğunluğuna dayanan bir parti-hükümeti olarak alınacak siyasal kararların uygulayıcısıdır. Parlamenter sistemin temel ilkeleri; parti hükümeti, yasamanın üstünlüğü ve halk iradesinin esas alınmasıdır (Parla, 1995:111,112).

Parlamenter sistemle yönetilen ülkelerde partiler çok sayıda makama yönelik yarıştıktan için oylardaki yoğunlaşma eğilimi çok güçlü olmamaktadır. Parlamenter sistem başkanlık sistemine göre daha çok partinin yaşayabilmesine ve yarışabilmesine imkan sağlamaktadır (Aleskerov vd, 1999:118).

Başkanlık Sistemi: 18. yüzyılın temel haklar anlayışı üzerinde demokratik bir siyasal düzen kurmak isteyen "Kurucu Atalar", en önemli sorunlardan birinin "demos"u/halkı sıkı bir denetim altına almak olduğunu düşünmüşlerdir (Şayian, 1998: 35).⁶ Siyasal sistemde belirleyici olan temel unsur seçim ve temsil ilkesinin bir "çoğunluk tiranlığı/diktası"na yol açacağı korkusu olmuştur. Bu güvensizlik çeşitli önlemler ve düzenlemeler olarak siyasal alana yansımaktadır. Bu nedenle dünyanın en eski yazılı anayasası olan Amerikan anayasasının temelinde yer alan üç ilke; "federalizm", kesin ve kati bir "güçler ayrılığı" ve yasama üzerinde "yargı denetimi" olmuştur (Şayian, 1998: 36,37,41).

Güçler ayrılığı, yasama ve yürütme organlarının/güçlerinin birbirlerini denetleyerek bir fren ve denge düzeni oluşturmasını ifade etmektedir. Yürütme, sistemde, doğrudan doğruya seçim ve temsil mekanizmasının işleyişi sonucu göreve gelen başkanın elindedir. Parlamenter sistemin aksine, doğrudan halkın rızasını yansıttığı varsayılan yürütme burada yasamadan bağımsızlaşmıştır. Yasama gücü ise yine doğrudan halk tarafından seçilen iki meclisli Kongre tarafından kullanılmaktadır. Meclislerden biri olan Temsilciler Meclisi'nde, her federe devlet nüfusu oranında temsil edilirken diğer meclis Senato'da her federe devlet seçimle göreve gelen iki senatör tarafından temsil edilmektedir. Güçler ayrılığı ilkesine göre yasama ve yürütme organları birbirinden bağımsız bir biçimde konumlanmışlardır.⁷ (Şayian, 1998: 37,38).

Yarı-Başkanlık Sistemi: Devlet başkanının güçlü bir konumda olduğu fakat yürütme yetkisini parlamentoya dayalı bir hükümet ile paylaşmakta olduğu siyasal sistemdir. Parlamentonun güvensizlik oyu vererek hükümeti düşürme yetkisi buna karşılık devlet başkanının da parlamentoyu feshetme

⁶ Philadelphia'daki kuruluş tartışmalarına katılanlardan bazıları sınırlandırmamış bir halk egemenliğini savunmaktadır. Thomas Jefferson'un da savunduğu bu görüşe göre seçim ve temsil ilkesinin işlerliği içinde seçilen temsilcilerin, özellikle yasama işlevini üstlenen meclisin tüm siyasi güce sahip olup kullanması gerekmektedir. Bu görüşü şiddetle eleştiren Federalist adlı bir dergi etrafında toplanan gruptan biri olan Madison, siyasal kurumların bir siyasal fraksiyon tarafından kontrol edilmesinin büyük sakıncalar doğuracağını, belirli toplumsal grupların çıkarlarını temsil eden bu fraksiyonun temsil ettiği gruba olanak sağlayabilmek için siyasal gücü sivil topluma yani bireylerin temel hak ve özgürlükler alanına müdahalede kullanabileceğini savunmuştur. Bunun mutlaka önlenmesi gerektiği savunan Madison önlem olarak radikal bir güçler ayrılığı ile yasama ve yürütmeye karşı bağımsız yargı olmasının gerektiğini belirtmiştir (Şayian, 1998: 36).

⁷ Örneğin yürütme organı üzerinde "güvenoyu" ve benzeri mekanizmalarla sürdürülen yasama denetimi yoktur. Buna karşılık yürütme ve yasama karşılıklı olarak birbirlerini denetleyecek, frenleyecek mekanizmalara sahip kılınmıştır. Örneğin Senato, Başkan tarafından yapılan bazı üst düzey bürokrat atamalarını onaylama yetkisi elinde bulundururken Başkan da Kongre tarafından kabul edilen yasalara veto etme yetkisine sahiptir (Şayian, 1998: 38).

i Siyasal Karar Verme Sürecinde Siyasal Partiler

yetkisi vardır. Fransa, Rusya, Finlandiya yarı-bakanlığın uygulandığı ülkelerdendir (Aleskerov vd, 1999:140).

Temsili demokrasilerde mevcut sistemler siyasi partilerin siyasal alandaki işlevleri ve hareket alanlarında kimi farklılıklara yol açsa da tüm bu sistemlerin ortak olan gerçekliği, siyasi partilerin siyasal alanda aktif rol üstelenen ve siyasal alana hakim hale gelen temel belirleyici unsurların başında gelmektedir.

Siyasal Kararların Belirlenmesi/Etkilenmesi Açısından Siyasal Partilerin İşlevleri

Günümüzde siyasi partiler, halk oyununun biçimlenmesinden siyasal kararların alınması ve uygulanmasına dek çok önemli bir rol oynamaktadırlar. Siyasal partilerin demokrasinin gelişimi açısından üstlendiği asli işlev, her yurttaşın siyasal sorumluluğunu üstlenebilmesi için onları siyasal olarak eğitmektir (Çam, 2002: 415). Bu işlev siyasal sistemlerin sağlıklı bir biçimde işleyebilmesinin teminatını oluşturmaktadır.

Birey temsiline siyasi parti örgütü ile ikame edilmesi siyasal alanda partilerin çok yönlü işlevler üstlenmesini zorunlu kılmıştır. Birey bu örgütler içinde ve bu örgütler tarafından siyasal alana taşınacak ve siyasal alanı etkileyebilecektir. Siyasal partilerin ilk aşamada vurgulanabilecek temel işlevleri siyasi makamların doldurulması ve siyasi iktidarın kullanılması olmakla birlikte, siyasal sistem üzerindeki etkisi daha kapsamlı ve karmaşıktır. Bu genelleme partilerin işlevlerini çok dar ve sınırlı bir alana hapseder. Seçim yarışması kavramı ile işleyen anayasal partiler, demokrasinin savunucuları şeklinde görülme eğiliminde olmakla birlikte aslında bu partilerin varlığı genelde sağlıklı bir demokratik sistemi sınavan bir test niteliğindedir. Diğer yandan siyasi gücü elinde bulunduran rejim partileri ise yaygın olarak müdahalenin ve siyasi denetimin araçları olarak görülürler. Nitekim siyasi partilerin birçok genel işlevi olduğu söylenebilir. Bu temel işlevler şu şekilde sıralanabilir:

Temsil: Siyasal partilerin temel işlevi olarak görülen temsil; partilerin seçmenlerinin ve üyelerinin görüşlerine karşılık verebilme ve ifade edebilme kapasitesidir. Sistem teorisi siyasi partileri, hükümetin, toplumun büyük bölümünün istek ve ihtiyaçlarına gereken önemi vermesi gereken ana "güdüleyici" araçlar olarak tanımlamaktadır. Temsili demokraside hukuki temel seçmenlerle seçilenler arasındaki ilişkiyi belirleyen "temsil" yetkisine dayanmaktadır. Seçmen ile seçilen arasındaki bu ilişki yani siyasal temsil çeşitli şekillerde gerçekleşmiştir. İlk aşamada temsil ilişkisi, temsil edenin (Milletvekili) temsil edilenin (halk/seçmen) isteklerine uymak zorunda olduğu, bu isteklere uymadığı takdirde temsil edilenin temsil edeni azledebileceği "em-

redici vekalet" şeklinde uygulanmıştır. Daha sonra bunun yerini Fransız ihtilali doktrini tarafından savunulan, sınırsız ve toplu temsil almıştır. Seçilenlere mutlak bağımsızlık tanıyan bu temsil siteminde seçim bir irade beyanı değil yöneticilerin bir tayin yöntemidir. Halkın siyasal bir irade sahibi olamayacağını savunan Montesquieu'dan etkilenen bu anlayış halka sadece seçme yetkisi tanımaktadır. "Genel oy"un yaygınlaşması ve halkın daha etkin bir rol oynamak istemesiyle bu çelişkili durum demokratik bir düzene doğru evrilmeye başlamıştır. Arük temsil anlayışı geçmişteki anlayışların izlerini taşımakla birlikte değişmiş, hukuki ve siyasal temsilin yerini sosyolojik anlayış almıştır. Öncelikle seçmen arük seçimde kendisi yerine karar vermekle yetkili kıldığı bir adayı seçmekten çok bir parti veya program için oy kullanmaktadır (Çam, 2002: 400,401). Seçmenler temsilcilerini de seçmekten ziyade partinin belirlediği adayları onaylamaktadır.

Siyasal Seçkinler Sınıfı Oluşturma, Yetiştirme ve İstihdam Etme: Demokratik sistemlerde, siyaset yapan kadrolar büyük ölçüde siyasal partiler aracılığıyla göreve gelirler. Siyasi parti siyasi eğitim merkezi olarak toplumun çeşitli kesimlerinden kişileri seçerek, teşvik ederek, siyaseti uygulamalı bir biçimde öğrenmelerine altyapı hazırlarlar. Belli başlı siyasal yönetim makam ve mevkilerinde görev alan kişiler genellikle, siyasal partilerin yerel ve ulusal düzeylerindeki örgütlerinde uzun süre çalışmış bilgi ve deneyim kazanmış kişilerdir (Erdoğan, 2001:252).

Hedef Belirleme: İdeolojiler partinin fikirsel bütünlüğünü sağlama, parti programlarının fikri temellerini sağlama ve yurttaşlara seslenme aracıdır (Yayla, 2003: 232). Fakat günümüzde negatif çağnşımilar yapan ideolojilerin yanlışmacı demokratik sistemlerde seçim kazanma açısından desteklenme düzeyi düşüktür.

Çıkarları İfade Etme ve Gerçekleştirme: Farklı görüş ve çıkarlar siyasi partilerin programları etrafında bağdaştırılır ve bu şekliyle siyasal alanda temsil edilebilir hale gelirler (Erdoğan, 2001: 251). Partiler farklı toplumsal çıkarları ve talepleri siyasal siteme taşır ve onları hayata aktarmak için siyasal yönetimin araçlarının kontrolünü ele geçirmeye çalışır. Dolayısıyla partiler halkla siyasal yönetim arasında köprü olma rolünü de üstlenmiş olurlar. Halkla parlamento arasındaki başlıca bağ, iletişim kanalı da partilerdir (Yayla, 2003:231).

Sosyalleşme ve Harekete Geçme: Siyasal sosyalleşme siyasal sürecin sürekliliğini ve değişimini sağlayan bir öğrenme süreci olarak siyasal açıdan büyük önem taşımaktadır. Siyasal sosyalleşme ile siyasal sistem içindeki rollerin öğrenilmesi, siyasal kültürün benimsenmesi ve sürdürülmesi süreci anla-

§§ Siyasal Karar Verme Sürecinde Siyasal Partiler

ılmak istenir. Siyasal partilerin hem mevcut siyasal kültürün pekiştirilmesi hem de bu kültürün değiştirilmesi, yeni değer ve inançların oluşturulması yoluyla bu sürece katkıda bulunurlar. Siyasi partiler sadece kendi üyelerine değil çeşitli faaliyetleriyle bir bütün olarak toplumun siyasi eğitimine de katkıda bulunurlar. Bu nedenle siyasi partiler toplumun siyasal kültürünün biçimlenmesinde hayati bir rol oynarlar (Erdoğan, 2001: 252). Partiler yurttaşların demokratik siyasi sisteme ilgisiz hale gelmelerini, onların önündeki seçenekleri sergileyerek basitleştirerek ve tercih yapmalarını özendirerek önler (Yayla, 2003: 231).

Hükümetin Organizasyonu/İktidarın Kullanılması ve Denetimi: Demokrasilerde hem siyasal toplumun işlerini "yönetme" hem de yöneten iktidarı denetleme işi siyasal partiler tarafından gerçekleştirilir. Hükümetler bir partinin ya da partiler koalisyonunun hükümeti şeklinde kurulurlar (Erdoğan, 2001: 252).

Partilerin gelişmesi temsili demokrasi anlayışında köklü bir değişime yol açmıştır. Seçmenle milletvekili ve ulusla parlamento arasındaki ilişkilerde partiler ağırlık kazanmıştır. Dolayısıyla siyasal alanın temel aktörleri olarak partiler iktidara geldiği andan itibaren temel belirleyici konumuna ulaşabilmektedir. Bu sürecin halkın temsilini ne derece gerçekleştirdiği ise siyasi partilerin ve hakim siyasal sistemin temel özellikleriyle de yakından ilintilidir.

Siyasi Partilerin Bireyi Siyasal Alana Dahil Etme/ Siyasal Kararların Belirleyicisi Kılma Niteliği/ Düzeyi

Her toplum ya da toplumsal birlik/örgüt varlığını sürdürebilmek ya da başka bir deyişle kendim yemden üretebilmek için bütün üyelerini kapsayan genel nitelikli kararlar almak zorundadır. Bu kararlar siyasal rejimin belirleyiciliği altında başta partiler ve seçmenler olmak üzere siyasal bir işlev üstlenen tüm kişi ve kuruluşlar tarafından alınacaktır. (Şayian, 1998: 72). Demokratik sistem çoğu kez bir parti sistemi olarak işlemektedir. Kelsen'de (akt: Sartori, 1996: 162) çağdaş demokrasinin tamamen siyasal partiler üzerine kurulduğunu, demokrasi ilkesi ne derece uygulanırsa partilerin de öneminin o kadar artacağını belirtmiştir. Ne yazık ki partilerin oynadığı rolün zamanla artması bir çeşit geri tepmeyle, temsili rejimin parti yönetim kurullarına bırakıldığı ya da yönetenlerin seçilmesi işinin seçmenlerden partilere geçtiği anda demokrasi de zedelenmiş olur (Duverger, 1994: 16). Sartori, tek büyük istisna ABD dışında, siyasal partilerin çok temel bir unsur haline geldiğini ve hatta bazı yazarların demokrasinin yalnızca bir parti sistemi değil bir partikrasi olduğunu söylediklerini belirtir. Partikrasiyi, gerçek iktidar mahallinin hükümet ve parlamentodan parti yöneticilerine kaydığı ve iktidarı/yetkinin

parti yöneticilerinde toplandığı bir parti tiranlığı/zorbalığı biçiminde algılamışlardır (Sartori, 1996:162).

Temsili demokraside siyasi partilerin temel aktörler olarak bireyin yerini alması birçok sorunun kaynağını oluşturmuştur. Bu sorunların en belirgin olanları şu şekilde sıralanabilir. Bireyin parti içi karar verme mekanizmalarına dahil olamaması, parti lideri ve parti içi elitin egemenliği, parti politikalarının gizil ekonomik çıkarlar tarafından yönlendirilmesi, siyasal sistemin yanşmacı karakterinin siyasi partilerin oy toplama kaygısıyla ilkelerden pragmatizme kayması. Tüm bu sorunlar siyasi partilerin siyasal alanda yurttaşları temsil işlevini artık yerine getirmediği savlarının güçlenmesine neden olmuştur. Siyasi partiler siyasal alandaki rolü ve işlevleri açısından haklı gerekçelerle ciddi biçimde eleştirilere uğramıştır.

Demokratik rejimin özünü de yönetenle yönetilen arasındaki özdeşlik oluşturmaktadır. Emreden ve itaat eden aynı kişiler olduğu demokraside egemen, yani tüm vatandaşların oluşturduğu meclis, kanunları ve anayasayı dilediğinde değiştirebilir. Fakat modern kitle demokrasisi ise demokrasi olmak sıfatıyla, yöneten-yönetilen özdeşliğini gerçekleştirmeye çalışır ve bu yolda uğraş verirken parlamentoya artık anlaşılması mümkün olmayan ve modası geçmiş bir kurum gözüyle bakar (Schmitt, 2006: 33).

Temsili demokrasi ile yurttaşlar siyasal kararları kendisi adını alacak kişileri seçerek siyasal alanın aktif eyleyeni olmaktan çıkmıştır. Artık siyasal alanın temel aktörleri siyasal partiler olmuş, bireyler iradelerini -eğer kullanmak istiyorsa- siyasi partiler aracılığıyla ve siyasi partiler tarafından ortaya koymak zorundadır. Siyasal partilerin bireyi siyasal alana dahil etme ve siyasal kararların alınması sürecinde belirleyici kılma işlevini gerçekleştirmesi ancak birey iradesi ile parti iradesinin özdeşleşmesi ile mümkündür. Bu özdeşlik seçmenlerin ve üyelerin partinin temel aktörleri olabilmeleri, istek ve taleplerinin parti politika ve programlarına yansımaları, kısaca partiyi etkileme, belirleme olanağına ve kapasitesine sahip olması ile kurulabilir. Seçmenlerin ve üyelerin partiyi etkileme olasılığının uygulamalara bakıldığında çok düşük olduğu aksine partilerdeki sınırlı bir azınlığın kararlarının seçmen ve üyelerin iradelerine tercih edildiği ve egemen kılındığı görülmektedir. Bireysel iradeleri siyasal karar verme mekanizmalarına taşınması gereken siyasi partilerin halkın, toplum tarafından üretilen her türlü değerlerin bölüşümü ile ilgili istek ve taleplerini bu süreçten dışlamaları durumunda demokrasinin anlam ve işlevi çok tartışılmalı hale gelmektedir (Şayian, 1998: 93).

Günümüzde demokratik rejimlerin en temel sorunlarından biri bireyin siyasal etkinliğinin marjinal düzeye inmiş olmasıdır. Liberal demokrasilerin

Şiş Siyasal Karar Verme Sürecinde Siyasal Partiler

en temel öncüllerinden biri bireyin siyasal etkinliğidir; seçme özgürlüğü birey düzeyinde gerçekleşebilmektedir. Fakat bugünün modern toplumlarında bireyin giderek kaybolduğu, marjinalleştiği, çeşitli ölçütlere bağlı olarak ortaya çıkan toplumsal grupların ön plana çıktığı söylenebilmektedir. Ayrıca; göz önünde olmayan, gizli güç ilişkilerinin sürdüğü ve siyasal iktidar kullanımında ve genel nitelikli siyasal kararların alınmasında bu ilişkilerin giderek daha etkin hale geldiği ileri sürülmektedir. Bunun anlamı mevcut demokrasilerin insanlar arasında siyasal eşitliğe dayanan birer siyasi rejim olmaktan çok bir **seçkinler kesiminin** var olduğu bir rejim olduğudur. Bu durum toplumların belirgin bir biçimde "yönetenler ve yönetilenler" türünden bir ayrışmaya tabi olduğunun altını çizmektedir (Şayan, 1998: 72, 73).

Raymond Aron (akt: Canfora, 2003: 48), "Siyasetin özü kararların toplum tarafından değil toplum adına alınmasıdır" diyerek demokrasiler dahil tüm siyasal sistemlerin çözemediği çelişkili bir sorunsalı ortaya koymuştur. Siyasal alan her zaman belirli nitelikleri taşıyan bir kişi ya da grubun işi olmuştur. Halk asla siyasal alanın gerekçe belirleyeni ol(a)mamıştır. Halk için en iyi karar siyaseti "en iyi yapacağına inanılan bir kişi/grup" verecektir/vermelidir. Dolayısıyla günümüzde siyasi partilerin konumu da bu bakış açısının modernize edilmiş halidir. Daha profesyonelce örgütlenmiş, seçmenlerin oyunu almak, üyelerinin sayısını arttırmak ve iktidar olabilmek için yarışan bu örgütlerde kararları kimin aldığı hayati bir soruna işaret etmektedir. Tabandan kaynaklanan demokratik bir yapılanma çok nadir görülmektedir. Siyasi partilerde kararları alan, politikaları belirleyen, programları oluşturan sıradan seçmenler ya da üyeler değil yönetimde yer alan sınırlı azınlıktır. Ne kadar ideolojik ne kadar pragmatik ya da demokratik görünürse görünsün partilerin bireyleri temsil işlevi aslında semboliktir. Schumpeter'in de belirttiği gibi "Siyasi partilerin liderleri karar verir, "halk" değil." (akt:Finley, 2003: 35). O zaman modern demokrasilerin siyasi parti yapılarını geçmiş dönemlerdeki seçkinlerin yönetimi olan aristokrasilerden, zenginlerin yönetimi plütokrasilerden ve Platon'un bilge kralının yönetiminden ayrı görmek ne derece mümkündür? Sonuçta kararlar -her ne kadar formel biçimde katılım yolları öngörülmüş olsa da fiili olarak- sınırlı bir azınlık tarafından alınmaktadır. Canfora (2003: 47) da "gerçekleşen demokrasi"ye uygun düşen bir tanım bulmadaki zorluğun, sözde demokrasilerin "seçkinler grubunun egemenliği" üzerine kurulduğu bilgisinin göz ardı edilmesinden kaynaklandığını belirtmiştir.

Bireyler siyasal alanda var olabilmek için bir bakıma siyasi partilere mecburdur, iktidar yarışında partilerin etkili olduğu bir ortamda "bağımsız" adayların seçilmesi çok zordur. Özellikle de nispi temsil sisteminin uygulan-

dığı ülkelerde partiler dışında bağımsız adayların seçilme olasılığı neredeyse yoktur (Teziç, 1976: 130). Bireyin mevcut siyasi partiler dışında seçeneksizliği siyasal alana ilgi düzeyini olumsuz etkimektedir.

Temsili demokrasi belli ve görel olarak dar bir siyasal seçkinler ya da profesyonel politikacılar eliyle gerçekleşmektedir (Şayan, 1998: 74). Parti yurttaşların iradesini siyasal alana yansıtan birimler -yurttaş kesimlerinin fikirlerini ve taleplerini ifade etmenin aracı- olmaktan ziyade elitlerinin belirlediği ilkeler doğrultusunda bireysel iradeleri biçimlendirip dönüştüren asıl karar vericiler olmaktadır. Michells'in vurguladığı gibi, seçimle geliyor olsa bile dar bir elit tabakanın partilere egemenliği adeta kaçınılmaz sonudur (akt: Yayla, 2003: 224, 228). Partilerin sahip oldukları gerçek ya da algılanan oligarşik karakterleri bireylerin katılım kanallarını oldukça daraltmaktadır. Partiler, sıradan halktan gelen üyelerinin karar verme süreçlerinde etkisi çok sınırlı olan, pasif ya da gereksiz, rutin işler yaptığı (toplantılara katılmak, komitelerde oturmak, vb) bürokratik siyasi mekanizmalar olarak görülmektedir (Heywood, 2011: 341, 343). Partilerin kimi/neyi temsil ettiği bu durumda tartışmalıdır.

Siyasi partilerin işleyiş felsefesini Schmitt (2006: 21, 22) ekonomik unsurlar çerçevesinde ayrıntılı bir biçimde eleştiriye tabi tutmuştur. Yürürlükteki mevzuata göre resmi düzeyde yok hükmünde olan partiler, günümüzde tartışma halindeki fikirler olarak değil, sosyal ve ticari güç odakları olarak karşı karşıya gelir, karşılıklı çıkarları ve iktidar şansını hesaplar, bu fiili temel üzerinde uzlaşmaya varır ve koalisyonlar kurarlar. Kitleler, en büyük etkisi birincil çıkar ve tutkulara yapılan çağnya dayanan, bir propaganda aygıtı aracılığıyla kazanılır. Gerçek tartışmanın ayırt edici niteliğini oluşturan esas argüman ortadan kalkmakta, yok olmaktadır. Bunun yerine partilerin müzakerelerine, çıkarların ve iktidar şansının planlı hesaplaması kaygıları/amaçları hakim olmaktadır. Kitlelerin işlenmesinde/kazanılmasında afişlerde yer alacak türden kandırmaya yönelik teklifler veya semboller kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca Sovyet Rusya'daki Bolşeviklerin bugün Batı Avrupa kültür çevresine dahil devletlerde hüküm süren demokrasinin yalnızca sermayenin basm ve partiler üzerindeki ekonomik hakimiyetinin bir aldatmacası yani yanlış yönlendirilmiş halk iradesinin aldatmacası vurgusuna dikkat çekmiştir. Partilerin seçim propagandalarını yürütme, kitleleri manipüle etme ve kamuoyunu tahakküm altına alma yöntem ve tekniklerine yönelik araştırmalar sonucunda Sosyalist olmayanların da nihayet basm, parti ve sermaye arasındaki bağlantıyı fark ettiğini ve siyaseti, ekonomik gerçeklerin gölgesi olarak değerlendirmeye başladığını ifade etmiştir (Schmitt, 2006: 12, 45-46, 76). Norberto Bobbio (akt. Touraine, 2000: 19, 20) da büyük örgütler, partiler ve

§§ Siyasal Karar Verme Sürecinde Siyasal Partiler

sendikaların siyasal yaşama artan bir ağırlıkla etki ettiğini, bu durumun da tüm gerçekliği "egemen varsayılan" halktan uzaklaştırdığını belirtmiştir. Sonuçta demokratik işleyiş toplumsal yaşamın birçok alanına girmemektedir. Demokrasi görünümüleri ardında uygulayıcıların/liderlerin/hakim sınıfların ve çarkların bir yönetimi kurulmaktadır.

Liderin hakimiyeti altına giren partiler kolektif iradeyi değil bireysel iradeyi yansıtmaktadırlar. Temsilciler artık parti grup kararlarına bağlı olarak söz söylemek ve oy kullanmak zorunda kalmaktadırlar. Kişisel eğilimler ve görüşler parti disiplini gereği parti kararlarına teslim olmak durumunda kalmaktadır. Temsilci artık ulusun temsilcisi olarak görülse de aslında bağlı olduğu partinin temsilcisi olmaktadır (Teziç, 1976: 129-130). Seçmenle uzun vadeli ve güvene dayalı, sağlam bir hizmet ve aidiyet bağı geliştirilememesi, kararsız seçmenlere yol açmakta, istenilen parti ve seçmen tabanı kurulamamaktadır. Partilerin seçmen tabanının yerleşememesi siyasi partileri devlet bürokrasisi karşısında zayıf bırakmaktadır. Partiler içindeki bölünme ve birleşmeler, normal seçmen dalgalanma ve yeniden gruplanmalarını temsil etmemekte, parti içindeki istikrarsızlıklar, siyasal partilere olan güveni de sarsmaktadır (Parla, 1995:126,127).

Ulrich Beck (1999: 213, 214) batılı demokrasilerde uzun süredir yurttaş çıkarlarının ve kanularının başanlı bir biçimde birleştirilmesinin tescilli markası olan siyasi partilerin son yıllarda dramatik bir biçimde kan kaybettiğini ve itibarlarını yitirdiğini ifade etmektedir. Göstergelerin hiç iç açıcı olmadığını belirten Beck, bütün "katılıma demokrasilerde istikrarlı bir biçimde artış gösteren tek partinin oy vermeyenler partisi olduğuna dikkat çekmiştir. Hem iktidarlar hem de iktidardan ele geçirmek isteyen muhalefet oy kayıplarına uğramış, hasta adam durumuna düşmüş ve krize girmiştir. Artık seçimler, onaylayıcı bir çoğunlukla yani bir partinin daha iyi bir aday ve programlar sunmasına bağlı olarak değil, bir partinin kendisine oy vermeyecek seçmen potansiyelini düşük tutarak yani skandal ve başarısızlıkların rakip partilerden daha az olması sayesinde kazanılmaktadır.

Demokratik siyasetin mevcut yapısı partileri bir ölçüde pragmatik bir politik çizgi izlemeye ve ideolojiden ve sınıfsal köklerinden arınmış bir örgütlenme kurmaya zorlamaktadır. Bireyselleşme süreci de büyük partileri kendi içinde istikrarsızlaştırmaktadır. Çünkü insanların belli bir partiye bağlılıklarını geleneksizleştirip, karara/tercihe tabi kılmakta ya da partinin gözüyle bakıldığında bu durum bağlılığın üretilmesi gereğini yaratmaktadır -ki bu da günümüzde çıkarlar, kamlar ve konuların parçalanmışlığı göz önüne alındığında, gerçekleştirilmesi oldukça zor bir görevdir (Beck, 1999: 216-217). Bu

durum; temel toplumsal sorunları çözmek için kalıcı ve ciddi politikalar oluşturamayan, güven erozyonuna uğrayan, kurumsallaşan ilkelere sahip olmayan ve sonuçta kimliksizleşen partiler doğurmaktadır. Bu tarz partileri üreten ve besleyen siyasal alanda birçok demokratik unsur da anlam kaymasına uğramaktadır. René Lourau (2001: 136) "temsil" kavramına ve partiler ve demokrasiler açısından taşıdığı anlama odaklanarak, Değer gibi temsiliyetin de bir oran, sayısal bir gösterge olduğunu vurgulamıştır. Seçimler, kamuoyu yoklamaları, seçilmiş ya da atanmış temsili organlarda yarattıkları rekabet yoluyla temsilin katışıksız niteliğinin ardında niceliksel olanın hükümranlığını belirttiğini ifade etmiştir.

Siyasi partiler ve yerleşik siyaset süreci çağdaş topluma özgü dinamizmi siyasal alana taşımakta yetersiz kalmaktadır. Bugünün toplumunda hayati öneme sahip; kadın, gençlik, insan hakları ve çevre gibi sorun alanlarında siyasi partiler kendilerinden bekleneni vermekten çok uzaktır. Bu alanlarda salt o sorunlara yönelmiş sivil toplum örgütleri toplumsal dinamizmi yansıtmakta ve siyasal karar verme mekanizmalarını etkileme potansiyeline sahip görünmektedirler (Şayan, 1998: 86).

Siyasi partilerin siyasal sistem içerisinde bireyden aldığı temsil hakkını bireyin tekil iradesinden hareketle yerine getirmesi temsil mekanizmasının özünü oluşturmaktadır. Birey bu şekilde ancak siyasal karar verme mekanizmalarına dahil olabilecek ve istek ve taleplerini bu şekilde ulusal platforma yansıtabilecektir. Ancak mevcut durum demokrasinin birey temsili değil siyasi parti içindeki kişilerin/grupların temsili haline dönüştüğünü ve birey iradesinin manipüle edilerek siyasi parti içindeki azınlık iradesini (açıktan ya da örtük bir biçimde işbirliği yaptığı belirli kesimlerin de iradesini) yansıtmaktan öteye geçmediğini göstermektedir.

SONUÇ

Günümüzün tercih edilen demokrasi formu çoğulcu demokrasilerdir. Çoğulcu demokrasiler, toplum içindeki her bireyin iradesinin aynı bir değer taşıdığı ve siyasal alanda temsil edilmesi gerektiği ön kabulüne dayanmaktadır. Bu bakış açısı bireyi siyasal alanın temel aktörü olarak görmekte ve siyasal kararların alınmasında yurttaş olarak belirleyici olma hakkına sahip olduğunu vurgulamaktadır. Siyasal sistem içindeki çok sesliliğin demokrasi ve istikrar unsuru olmasında ise; toplumların ve siyasal partilerin gelişmişlik düzeyi, siyasal kültür düzeyi, sahip olduğu demokratik geleneklerin kurumsallaşma düzeyi temel belirleyiciler olmaktadır. Bu çok yönlü süreç içinde, artık örgütlü grupların mücadele alanına dönüşen siyasal alanda siyasi parti-

Şiş Siyasal Karar Verme Sürecinde Siyasal Partiler

lerin daha ağırlık kazanması ve temel belirleyici olarak öne çıkması söz konusu olmuştur.

Siyasal sistemin normatif düzeyde temel değeri olan bireysel iradeler siyasal alana siyasi partilerin belirleyiciliği altında ve sınırlı bir biçimde yansımaktadır. Artık siyasal sistemde sadece seçmen işlevleriyle önem taşıyan yurttaşlar siyasal alandaki hiçbir zaman sahip olamadığı egemenliklerini siyasi partiler aracılığıyla neredeyse tamamen yitirmişlerdir. Siyasi partiler bireylerin siyasal kararlara katılım araçları değil, bireylerin iradelerine hükmeden oligarşik yapılar haline dönüşmüşlerdir. Siyasal alanın öznesi olduğu öne sürülen bireyler aslında siyasal alanın nesnesi olma konumunu temsili demokrasiler içinde siyasi partiler aracılığıyla daha da pekiştirmişlerdir. Belirleyici değil belirlenen rolündeki bireyler siyasal alandan da siyasal kararların alınması süreçlerinden de uzaktırlar. Siyasal kararları halk adına artık siyasi partilerdeki lider oligarşisi almaktadır. Siyasal kararlarda belirleyici olan da halkın istek ve talepleri değil, sınırlı azınlığın grup çıkarları doğrultusundaki istek ve talepleridir.

Siyasi partilerin temsil işlevini zedeleyen en temel unsurlardan biri de toplumsal bağlarından, sınıfsal köklerinden kopmuş olmasıdır. Arık siyasi partiler toplumda belirli sınıfların istek ve taleplerini dile getirmek, bu sınıfları iktidara taşımak için kurulan örgütlenmeler değildir. Neo-liberal politikalar, ideolojilerin bulanıklaştırılması ve siyasetin sınıf temellerinden koparılması siyasi partilerin çok önemli bir ayağı ortadan kaldırmış, eksik bırakmıştır. Toplumsal gerçekliklerden uzak, toplumsal sorunlara çözüm arayışı içinde olmayan ve egemen sınıfların politikalarına eklenilen siyasi partilerin hiçbir özgünlüğü de kalmamaktadır. Siyasal sistem içerisinde yer alan tüm partiler birbirinin tekrarı ve mevcut sisteme seçenek oluşturma potansiyelinden yoksun bürokratik örgütlenmelerden öte bir anlam taşımaya caklardır. Bireysel iradeler de bu süreçte ya mevcut partiler içinde erimekte ya siyasal alandan uzak kalmakta ya da seçeneksizliğin etkisiyle siyasal alanın dışında çözüm arayışlarına itilmektedir.

Bireysel temsilin siyasal alanın asli unsuru olma niteliğini söylemden öteye taşıyarak gerçek kılmak için öncelikle her yurttaşın siyasal kararlarda eşit kapasiteye sahip olduğu varsayımını seçeneksiz/zorunlu olarak kabul etmektir. Eşitlik anlayışı mantıksal olarak bütün toplumu ilgilendiren ve toplum için en iyiyi belirlediği kabul edilen kararlar için çoğunluk yönetimi ilkesine yol açmaktadır (Şayan, 1998: 100, 101). Halkın sadece oy vermeye indirgenen siyasal katılım yoluna mahkum edilerek edilgenleşmesi, bu tek siyasal etkinliğini de anlamsız görmesine neden olmuştur. Sürekli düşen oy oranları

dikkate alındığında bireylerin siyasal alanda tekrar etken olmasını sağlayacak mümkün olan doğrudan demokrasi uygulamaları ile katılım mekanizmalarının genişletilmesi temsil krizini de aşmak için çok önemli bir çözüm aracı olacaktır. Halkın siyasal karar verme mekanizması içerisinde siyasi partiler aracılığıyla da etkin bir biçimde yer alması katılıma demokrasi ile katılım yollarının artması ile mümkündür.

Sadece kendi kendini referans alan, kendisiyle sınırlanmış partilerin alternatifleriyle kuşatılması, aşağıdan yukarıya doğru geçirimliliğin sağlanması ve güvence altına alınması bireylerin parti içinde görünürlük ve etkinlik kazanmasını sağlayacaktır. Özgül programlara bağlı, kişilere bağımlı süreli mutabakat oluşumlarına açılan, alt-forumlar oluşturan, yurttaş çıkarlarına hizmet etmek üzere toplumun bütün düzlemlerinde buluşma yerleri hazırlayıp kararlara katılım imkanı sağlayan titiz, çoğul toplayıcı partiler de bireylerin siyasal aların özneleri konumuna ulaşmalarının yolunu açabilecektir (Beck, 1999: 219-220).

Bireyin siyasal alana hakim kılınmasının yolu siyasal alana katılma yollarının artmasından geçmektedir. Yan doğrudan demokrasi, iktidarın kararların doğrudan doğruya etkileyebildiğinden ve geçersiz kılabildiğinden özellikle etkilidir. Yan-doğrudan demokraside halk iktidan temsili demokrasideki gibi bütünüyle temsilcilerine bırakmaz. İktidarı temsilcileriyle paylaşır. Referandum ve veto aralığıyla birey siyasal kararları etkileme ve belirleme imkanına sahip kılınmaktadır. Fakat yurttaşların siyasal alana yaklaşımı ve ilgi düzeyi ancak bu araçların başan düzeyini belirlemektedir (Duverger, 1994: 52, 53).

Toplumun dinamizminin, yurttaşların tercihlerinin ve bu tercihlerdeki değişiminin siyasal kararları sürekli bir biçimde etkileyebilmesi siyasal partilerin işlevlerini tam olarak yerine getirmesi ile mümkün olabilmektedir. Ne var ki çoğu siyasi partinin odak noktasını birey tercihleri değil de parti içindeki azınlığın tercihleri oluşturduğu için bireylerin iradesi siyasal kararlara yansıtılmamaktadır.

KAYNAKÇA

- ALESKEROV, Fuad, Hasan ERSEL, Yavuz SABUNCU (1999), *Seçimden Koalisyona Siyasal Karar Alma*, İstanbul: YKY.
- ARENDRT, Harinah (2000), *İnsanlık Durumu*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- BECK, Ulrich (1999), *Siyasallığın İcadı*, (Çev. Nihat Ülner), İstanbul: İletişim Yayınları.

Şiş Siyasal Karar Verme Sürecinde Siyasal Partiler

- CANFORA, Luciano (2003), *Demokratik Retoriğin Eleştirisi*, Ankara: Dost Kitabevi.
- ÇAM, Esat (2002), *Siyaset Bilimine Giriş*, İstanbul: Der Yayınları.
- DUMAN, Fatih (2011), "Devlet", *Siyaset Bilimi* (Edt: Halis ÇETİN), Ankara: Orion Kitabevi, s. 73-111.
- DUVERGER, Maurice (1994), *Siyasal Rejimler*, (Çev. Teoman Tunçdoğan), İstanbul: İletişim Yayınları.
- ERDOĞAN, Mustafa (2001), *Anayasal Demokrasi*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- EROĞUL, Cem (2002), *Devlet Nedir?* Ankara: İmge Kitabevi.
- FINLEY, Moses I. (2003), *Antik ve Modern Demokrasi*, (Çev. Deniz Türker), Ankara: Ayraç Yayınevi.
- HEYWOOD, Andrew (2011), *Siyaset*, Ankara: Adres Yayınları.
- LOURAU, René (2001), *Bilinçaltında Devlet*, (Çev. Işık Ergüden), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- MINOGUE, Kenneth (2002), *Siyaset ve Despotizm*, (Çev. Ünal Gündoğan), Ankara: Liberie Yayınları.
- PARLA, Taha (1995), *Türkiye'nin Siyasal Rejimi 1980-1989*, Ankara: İletişim Yayınları.
- SARTORI, Giovanni (1996), *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, (Çev. Tunçer Karamustafaoğlu, Mehmet Turhan), Ankara: Yetkin Yayınları.
- SCHMITT, Cari (2006), *Parlamenter Demokrasinin Krizi*, (Çev. A. Emre Zeybekoğlu), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- ŞAYLAN, Gencay (1998), *Demokrasi ve Demokrasi Düşüncesinin Gelişmesi*, Ankara: TODAİE Yayınları.
- TEZİÇ, Erdoğan (1976), *100 Soruda Siyasi Partiler*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- TOURAINÉ, Alain (2000), *Demokrasi Nedir?*, (Çev. Olcay Kunal), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.